

ปริทัศน์สู่วิถีอีสานใหม่:

พลวัต “อีสานอนิจลักษณ์” หลังสงครามเย็น

A Review of the New Isan Way: The Dynamics of “Isan Becoming” in the Post-Cold War Era

ดาวิกา เขียรธาวินทร์¹ ศิขริน สิทธิवाद² สุธีรา คณะธรรม^{*3}

Davika Thianthawin¹ Sikarin Sittiwat² Suthira Kanatham^{*3}

บทคัดย่อ

หนังสือเล่มนี้ได้ฉายให้เห็นความมุ่งมั่นของ พัฒนา กิตติอาษา นักวิชาการอีสานที่ย้อนหลักฐานทั้งในชีวิตตนเองและผ่านการวิเคราะห์งานในช่วงยุคหลังสงครามเย็นเพื่อยืนยันถึงวิถีของอีสานที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหยิบดึงเอาแนวคิดของ กิลส์ เดอลูซ (Gilles Deleuze) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส กับนักกวีรางวัลซีไรต์ คำพูน บุญทวี เพื่อตอบคำถามสำคัญว่า “อีสานเปลี่ยนไป...อีหีบ่อ” เขาเสนอแนวคิด “อีสาน อนิจลักษณ์” เพื่ออธิบายสถานะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยแรงปรารถนาความสามารถในการปรับตัว และการกำหนดชะตากรรมตนเอง อีสานใหม่จึงเป็นพลวัตที่เกิดจากการปะทะของภายในและภายนอก ตั้งแต่ประวัติศาสตร์อาณานิคมยุคสงครามเย็น จนถึงการกลายเป็นชุมชนโลกในยุคปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญ เช่น การย้ายถิ่น

* Corresponding author, e-mail: em_suthira_k@crru.ac.th

¹⁻² นักศึกษาระดับปริญญาตรี แขนงวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

¹⁻² Undergraduate student, Sociology and Anthropology major, Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

³ อาจารย์ที่ปรึกษา แขนงวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

³ Advisor, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

แรงงานข้ามชาติ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน สื่อมวลชน และวัฒนธรรมสมัยนิยม ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงพลังสร้างสรรค์และอัตลักษณ์ใหม่ของชาวอีสานที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง จุดเด่นสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่ การบูรณาการแนวคิดเชิงทฤษฎีร่วมสมัยเข้ากับประสบการณ์จริงของชุมชนอีสาน โดยเฉพาะการใช้กรอบความคิดของเดอลูซ พูโกต์ กิดเดนส์ และนักทฤษฎีร่วมสมัย ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของอีสานในเชิงลึก ส่งผลให้เนื้อหามีความเข้มข้นและสามารถสร้างความเข้าใจใหม่ต่อบริบทของอีสานในยุคหลังสงครามเย็น หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าสำหรับวงวิชาการและผู้สนใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศึกษาพรมแดน และพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกาภิวัตน์กับชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำสำคัญ: กระบวนการข้ามชาติข้ามแดน อีสานอนิจลักษณ์ ยุคหลังสงครามเย็น

Abstract

This book reflects the commitment of Pattana Kitiarsa, an Isan scholar who revisits both his personal experiences and analyses of the post-Cold War era to affirm the changing ways of life in Isan. Drawing on the philosophical concepts of Gilles Deleuze and the literary contribution of SEA Write Award-winning novelist Khamphun Buntawi, he poses the crucial question: “Has Isan truly changed?”. He proposes the concept of “Isan Becoming” to explain the perpetual state of transformation within the community, driven by desire, adaptability, and self-determination. The new Isan is thus a dynamic shaped by encounters between internal and external forces, from colonial history and the Cold War to its

emergence as a global community in the present day. Key factors such as migration, transnational labor, intercultural marriage, and the development of infrastructure, mass media, and popular culture all reflect the creative energy and new identity of the Isan people, who continually move forward. A key strength of this book lies in its integration of contemporary theoretical frameworks, particularly those of Deleuze, Foucault, Giddens, and other contemporary theorists with the lived experiences of Isan communities. This results in a rich analysis that offers new understandings of the Isan context in the post-Cold War era. The book is a valuable resource for academics and those interested in social change, borderland studies, and the dynamics of local-global interactions in Southeast Asia.

Keywords: Deterritorialization Isan Becoming Post-Cold War Era

คำนำ

พัฒนา กิตติอาษา (พ.ศ. 2509-2556) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอีสาน ผู้มีคุณูปการสำคัญต่อวงการอีสานศึกษาและอุษาคเนย์ศึกษา งานเขียนของท่านโดดเด่นในการเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตของตนเองเข้ากับการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีที่ลึกซึ้ง เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคร่วมสมัย ท่านสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยวอชิงตัน และเคยดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาอุษาคเนย์ศึกษา มหาวิทยาลัยแห่งชาติ สิงคโปร์ ผลงานของท่านครอบคลุมประเด็นหลากหลาย ตั้งแต่เรื่องแรงงานข้ามชาติ วัฒนธรรมสมัยนิยม ไปจนถึงพุทธศาสนาร่วมสมัย แต่หัวใจสำคัญในงานของท่านคือการยืนยันถึงพลังและความสามารถในการปรับตัวของคนอีสานในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนผ่านแนวคิด “อีสานอนิจลักษณ์” (Isan Becoming) ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้ อันเป็นการท้าทายภาพจำของอีสานแบบหยุดนิ่งและเปิดมุมมองใหม่ต่อพลวัตของอีสานที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

เนื้อหาในหนังสือเรื่อง สู่วิถีอีสานใหม่ มีจำนวน 168 หน้า แบ่งออกเป็น 7 บท ซึ่งในช่วงเกริ่นของหนังสือได้มีกัลยาณมิตรของอาจารย์พัฒนา ได้กล่าวถึงแรงผลักดันและความปรารถนาของอาจารย์พัฒนา ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ เพื่อท้าทายองค์ความรู้กระแสหลักในการเสนอภาพของอีสานที่เป็นมานมายาคติที่ไม่เห็นแก่นแท้ของคนอีสาน การขับเคลื่อนเปลี่ยนผ่านผ่านกาลเวลาอย่างไร อีสานก็ยังคงอยู่ในมานหมอกที่ไม่อาจก้าวพ้นมายาคติแบบเดิมไปได้ ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นหมุดก่อกำเนิดตั้งต้นให้คลี่ขยายให้นำเสนออีสานในแนวอธิบายและความเข้าใจในมุมมองที่เปลี่ยนไป

เนื้อเรื่อง

หนังสือเล่มนี้มีจุดเด่นสำคัญอยู่ที่การบูรณาการแนวคิดเชิงทฤษฎีร่วมสมัยเข้ากับประสบการณ์จริงของชุมชนอีสาน โดยเฉพาะการใช้กรอบแนวความคิดของกิลส์ เดอลูซ (Gilles Deleuze) มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) และนักทฤษฎีร่วมสมัยอื่น ๆ ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของอีสานในเชิงลึก ส่งผลให้เนื้อหามีความเข้มข้นและสามารถสร้างความเข้าใจใหม่ ๆ ต่อบริบทของอีสานในยุคหลังสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนที่พึงพิจารณาคือการใช้ภาษาทางวิชาการบางช่วงที่อาจยากในความเข้าใจของผู้อ่านทั่วไป นอกจากนี้ วิธีการเล่าเรื่องที่อิงกับกรณีศึกษาชาวอีสานในต่างแดนอาจยังต้องการการเปรียบเทียบกับกรณีในประเทศมากขึ้น แต่โดยรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้มีประสิทธิภาพสูงในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของภูมิภาคอีสาน สามารถกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามใหม่ ๆ และสะท้อนภาพอีสานในฐานะพื้นที่ที่มีพลวัตอย่างต่อเนื่อง

1. บทนำ : กิลส์ เดอลูซ (Gilles Deleuze) กับคำพูน บุญทวี

อาจารย์พัฒนาได้ท้าทายผู้อ่านให้มองประเด็นความเปลี่ยนแปลงในชุมชนอีสานผ่านการประคับคูกุความคิดของสองนักคิดร่วมสมัย ได้แก่ กิลส์ เดอลูซ (Gilles Deleuze) นักปรัชญาจากฝรั่งเศส และ คำพูน บุญทวี นักเขียนรางวัลซีไรต์ชาวอีสาน ซึ่งมีแนวคิดที่สอดคล้องกันในด้านของความปรารถนา (Desire) และความเคลื่อนไหวของชีวิต การเปลี่ยนแปลงในอีสานที่เกิดขึ้นในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นถึงแรงปรารถนาที่หลากหลาย ตั้งแต่ความพยายามในการยกระดับชีวิตตัวเองไปสู่ชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ จนถึงการแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ในต่างประเทศ การเคลื่อนไหวนี้แสดงออกทั้งในมิติของการข้ามแดนไปทำงานเป็นแรงงาน และในมิติของการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสตรีชาวอีสานในการหาสามีต่างชาติที่มีฐานะมั่นคง

อาจารย์พัฒนาได้เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในบริบทที่กว้างขึ้น การขยายขยายของแรงปรารถนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอีสานจึงเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามีอิทธิพล ในงานชิ้นนี้อาจารย์พัฒนาได้ตั้งคำถามที่สำคัญว่า “เกิดอะไรขึ้นกับชาวบ้านและชุมชนในภาคอีสานในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา” และได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง “อีสานอนิจลักษณะ” (Isan Becoming) เพื่ออธิบายความเคลื่อนไหวของสังคมอีสานที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สำหรับครอบครัว อีสาน หลังจากสตรีอีสานบางส่วนมีการปรับเปลี่ยนบทบาทการเป็นเพียง “แม่และเมีย” ออกแสวงหาทางเลือกในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว ทั้งการเป็นแรงงานรับจ้างสาวโรงงาน แรงงานภาคบริการความบันเทิง ซึ่งทั้งหมดก็เกิดขึ้นพร้อมภาพของการย้ายถิ่นของคนอีสาน (King, 2008; Sorajakool, 2013) ในบทนี้อาจารย์พัฒนายังเชื่อมโยงสู่ชุดคำถามของงานชิ้นนี้ว่า เกิดอะไรขึ้นกับชาวบ้านและชุมชนในภาคอีสานในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา “อีสานเปลี่ยนไป...อีหลีบ่อ”(อีสานเปลี่ยนไปจริงหรือ) ทำไมจึงเปลี่ยนแล้วมีการเชื่อมโยงกับบริบทเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม อะไรบ้าง โดยมีสมมติฐานว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากปฏิสัมพันธ์อันเข้มข้นระหว่าง “ท้องถิ่น” (Local) และ “กระบวนการ ข้ามชาติข้ามแดน”(Deterritorialization) โดยมีจิตสำนึกและแรงปรารถนาของคน อีสานในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว ที่ผูกพันแนบแน่นกับ จิตวิญญาณแห่งการเผชิญโชค และกำหนดชะตากรรมของตนเอง อันเป็นที่มาของ วาทกรรม “อีสาน อนิจลักษณะ”(Isan Becoming) ที่เน้นความสำคัญของแรงปรารถนาความเพียรพยายาม และการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของชาวอีสาน

2. สังเขปวิธีวิทยา

ในบทนี้อาจารย์พัฒนาได้ระบุถึงวิธีวิทยาของงานวิจัย โดยเน้นการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์แรงงานและแม่บ้านไทยในสิงคโปร์ ขอบเขตการศึกษาเน้นไปที่ พลวัตของชุมชนอีสานภายหลังสงครามเย็น ภายใต้กรอบเวลาและแนวการศึกษา ที่แตกต่างออกไป โดยกำหนดกรอบเวลาการ ศึกษาไว้ที่ยุคหลังสงครามเย็น (Post-Cold War Era) หรือทศวรรษที่ 1980 จนถึงทศวรรษปัจจุบัน ด้วยเหตุผล 3 ประการ ประกอบด้วย (1) สงครามเย็นเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญของโลกที่ส่งผลกระทบต่อ ภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะในแง่ของการพัฒนาตามอำนาจของอุดมการณ์ (Ideological Hegemony) ดังนั้นการเกิดขึ้นและสิ้นสุดของสงครามเย็นจึงเป็น เครื่องหมายของยุคสมัยที่มีอาจละเลยได้ (2) ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นรอยแยก ทางประวัติศาสตร์ (Historical Rupture) อย่างชัดเจน เพราะหลังสงครามเย็น สถานการณ์ของประเทศในภูมิภาคต่างๆของโลกรวมทั้งอินโดจีนเป็นไปอย่างสงบ และ เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างแท้จริง และ (3) ช่วงทศวรรษ ดังกล่าวเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของ กระบวนการผนวกรวมสังคมชุมชนอีสาน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมระดับชาติ ภูมิภาค และ ระดับโลกอย่างเข้มข้นและครอบคลุมมิติ ต่างๆ อย่างไม่เคยมีมาก่อน

อาจารย์พัฒนายังได้ระบุนิยามของ มโนทัศน์ชุมชน ที่ใช้ในการศึกษาชุมชน หมู่บ้านอีสานไว้ 4 ความหมาย และใช้ความหมายดังกล่าวสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียน กันไปตามบริบทและเงื่อนไขในงานชิ้นนี้ ได้แก่ การมองชุมชนในแง่ของกายภาพ (Physical Community) การมองชุมชนในจินตนาการ (Imagined Community) การมองชุมชนที่เป็นสนามวาทกรรม (Discursive Community) และการมองชุมชน อนิจลักษณะ (Becoming Community) ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้มโนทัศน์จิตไร้สำนึก (Unconscious) แรงปรารถนา (Desire) และร่างอนิจลักษณะ (Becoming Body) ของเดอลูซและคนอื่นๆ อาทิ กัตตารี (Guattari) ซิเชค (Zizek) และกูดไฮล์ด

(Goodchild) มาอธิบายลักษณะชุมชน หมู่บ้านอีสานท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เชี่ยวกราก จนได้ข้อสรุปว่า “ชีวิตชุมชนอนิจลักษณ์ คือ ชีวิตทางสังคมที่ผันเปลี่ยนตัวเองและเคลื่อนที่ไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลาจดเดียวกับสายน้ำและธารกระแสแห่งกาลเวลาที่ไม่มีความไหลกลับ”

3. การพัฒนารอบแนวคิดทฤษฎี

บทนี้เป็นการพัฒนารอบแนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในชุมชนอีสาน โดยอาจารย์พัฒนาเลือกใช้ทฤษฎีร่วมสมัยจากนักคิดต่าง ๆ เช่น แนวคิดเรื่อง “กลจักรของแรงปรารถนา” ของเดอลูซ และแนวคิดเรื่อง “อำนาจกับการต่อต้าน” ของมิเชล ฟูโกต์ เพื่ออธิบายความเคลื่อนไหวของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอาจารย์พัฒนาเน้นความสำคัญของการเคลื่อนไหวที่เกิดจากความปรารถนาและความสามารถของผู้คนในชุมชน ซึ่งต้องไม่ถูกกลืนไปกับโครงสร้างของสังคมและกฎระเบียบ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีสานในยุคหลังสงครามเย็นจึงเป็นผลจากทั้งปัจจัยโครงสร้างและความสามารถในการปรับตัวของคนอีสานเอง เป็นการพัฒนารอบแนวคิดทฤษฎี (Conceptual Framework) อาจารย์พัฒนาเลือกแนวคิดทางทฤษฎีในการวิเคราะห์ ที่เรียกว่า “ท้องถิ่น ข้ามแดน ข้ามแดนท้องถิ่น”

จากแนวคิดสังคมวิทยาร่วมสมัย (Contemporary Sociological Theory) 4 แนวคิด ประกอบด้วย (1) แนวคิดกลจักรของแรงปรารถนา (Desiring Machine) และเรือนกายอนิจลักษณ์ (Becoming Body) ของเดอลูซ (2) แนวคิดอำนาจกับการต่อต้าน (Power and Resistance) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) (3) แนวคิดผู้กระทำการและโครงสร้างเชิงอำนาจ (Agency-Structure/ Power) ของแอนโทนี กิดเดนส์ (Giddens) และ (4) แนวคิดอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ของปีเตอร์ เบิร์ก และเจน สเตตส์ (Burke and Stets) เพื่อช่วยวิเคราะห์ทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนหมู่บ้านอีสานยุคหลังสงครามเย็นได้ อย่างมีทิศทางและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยเน้นที่กระบวนการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างควบคู่ไปกับ

แรงปรารถนาและความเป็นผู้กระทำการ ของผู้คนอีสานในกระบวนการเปลี่ยนแปลง ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ประสบการณ์ และชีวิตทางสังคมของผู้คนและชุมชน จะต้องไม่ถูกกลืนหายไปในม่านหมอกของพลังจากโครงสร้าง ประกอบด้วย กฎระเบียบ และการจัดการ เชิงสถาบัน ดังนั้น การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนหมู่บ้าน อีสานที่ครอบคลุมและ มีพลังควรต้องพิจารณาสภาพความเป็นจริง กระบวนการ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ของผู้กระทำการในสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของของปรากฏการณ์ข้ามชาติข้ามแดน ในรูปแบบต่างๆ หลังสงครามเย็น

4. รื้อสร้างตำนานอีสานเก่า

อาจารย์พัฒนาใช้บทนี้เป็นพื้นที่ในการรื้อสร้างตำนานอีสานเก่า โดยนำเสนอ ภาพร่างของชุมชนหมู่บ้านอีสานเก่า เพื่อปูพื้นฐานทางประวัติศาสตร์นำไปสู่ การทำความเข้าใจจุดก่อและพัฒนาการของวิถีอีสานใหม่ในบทต่อไป โดยอาจารย์ พัฒนานำเสนอข้อมูลจากการทบทวนเอกสารหลายชิ้น ซึ่งพบว่าในช่วงครึ่งศตวรรษที่ 19 อีสานเก่าคือภาพร่างของชุมชนเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และหน่วยการปกครองที่เป็นเขตแดน ของรัฐสยามซึ่งมีประวัติศาสตร์และสภาพเศรษฐกิจการเมืองร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน อินโดจีน ในฐานะอาณานิคมของฝรั่งเศส มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย อาศัยกระจาย กระจายในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านขนาดเล็กทำเกษตรกรรมและพึ่งพา ตนเองจากสภาพธรรมชาติที่โหดร้าย อยู่อาศัยเพื่อเอาชีวิตรอด ซึ่งสวนทางกับชนชั้น นำชาวสยามในฐานะ “ผู้ปกครอง” กล่าวคือ ในขณะที่ชนชั้นนำสยามต้องการสร้าง ชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นในพระราชอาณาจักรและต่อสู้กับอิทธิพลของจักรวรรดิ นิยมตะวันตกที่รุกคืบเข้ามา แต่คนอีสานหรือ “ลาว” ในสายตาคนกรุงเทพฯ กลับประสบความยากลำบากในการผลิตและทำมาหากิน ทำให้ชาวอีสานต้องการ รายได้ที่เป็นตัวเงินสูง จึงต้องดิ้นรนย้ายถิ่นไปทำงานในมณฑลชั้นในจรดพื้นที่พระนคร เพื่อรับจ้างใช้แรงงานในรูปแบบต่าง ๆ สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของ “ลูกอีสาน”

ในมุมมองแบบประสบการณ์นิยมของ คำพูน บุญทวี ที่ระบุว่าคือการเดินทางเพื่อแสวงโชค ทำมาหากินและยกระดับคุณภาพชีวิตเป็นหัวใจสำคัญในอัตลักษณ์ทางสังคมของคนอีสานที่สืบทอดกันมาช้านาน

อาจารย์พัฒนายังได้วิเคราะห์ถึงช่วงเวลาในการเป็น “อีสานยุคพัฒนา” ภายใต้บริบทของสงครามเย็น โดยเน้นความสำคัญของยุคสมัย แห่งการพัฒนาของชุมชนหมู่บ้านอีสานภายใต้บริบทของสงครามเย็นในภูมิภาคอินโดจีนหรือดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบัน โดยชี้ว่าสงครามเย็นได้ผลิตสร้างความหมายและอัตลักษณ์ใหม่ให้กับภาคอีสานของไทยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น (1) การเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และสังคม (2) การเป็นพื้นที่ปัญหาในเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองที่รัฐไทยต้องวางนโยบายในการควบคุมดูแล (3) การวางนโยบายการแก้ไข “ปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยรัฐไทยด้วยการเอา “การพัฒนาอย่างเข้มข้น” มาเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหา (4) การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ความด้อยพัฒนาและล้าหลังของภาคอีสาน และ (5) การผลิตซ้ำวาทกรรมการเป็นอื่น (Otherness) ให้กับคนอีสานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แรงงานอพยพที่มีฐานะต่ำต้อย ชาวนชนบทผู้ตรอมตรอมกับความยากจน รวมไปถึงปรากฏการณ์การกลายเป็น “เมียเช่า-คู่ขา” หรือหญิงขายบริการทางเพศให้กับทหาร ในฐานทัพอเมริกันในภาคอีสาน อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของชุมชน หมู่บ้านอีสานในช่วงสงครามเย็น ก็แสดงภาพชัดเจนว่าหมู่บ้านอีสานเก่าในฐานะดินแดนภูมิรัฐศาสตร์ ชุมชนอีสานค่อย ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐไทย และในขณะเดียวกันก็ได้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนอีสาน ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการพัฒนาและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

5. จากอีสานถึงสิงคโปร์: กรณีศึกษาท้องถิ่นข้ามแดน

ในบทนี้อาจารย์พัฒนายังได้นำเสนอภาพของชาวอีสานที่มีความปรารถนาและความสามารถในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็น

การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานในต่างประเทศ หรือการสร้างตัวตนใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสรุปแยกเป็นประเด็นย่อย คือ

1) แรงปรารถนาและการเปลี่ยนแปลง อาจารย์พัฒนาใช้แนวคิด “แรงปรารถนา” (Desire) ของนักปรัชญา กิลส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze) คือการให้ความสำคัญกับแรงปรารถนาและอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นปัจจัยหรือแรงผลักดันสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมวัฒนธรรม อาจารย์พัฒนาได้นำมาวิเคราะห์ว่าความปรารถนาของชาวอีสานได้เปลี่ยนแปลงอย่างไร จากความต้องการชีวิตแบบชนชั้นกลางในเมืองกรุง ไปสู่การแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ นี่ไม่ใช่เพียงการย้ายถิ่นเพื่อทำงาน แต่รวมถึงการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ คนอีสานจำนวนไม่น้อยที่แต่งงานกับชาวต่างชาติ และการย้ายถิ่นนี้ทำให้เกิดการพัฒนาวิถีชีวิตและทักษะใหม่ ๆ เช่น ภาษา และการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสิงคโปร์

2) การเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและสังคม บทนี้ตั้งคำถามสำคัญว่า “อีสานเปลี่ยนไปจริงหรือ?” อาจารย์พัฒนาวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอีสานและกระบวนการข้ามชาติในบริบทเศรษฐกิจและสังคม การย้ายถิ่นของคนอีสานมีผลต่อการพัฒนาชุมชนในแง่ของการส่งเงินกลับบ้าน ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวในท้องถิ่น แต่ถึงอย่างไรกระบวนการนี้ยังทำให้เกิดปัญหาบางประการ เช่น ความห่างเหินทางครอบครัว การปรับตัวให้เข้ากับชีวิตเมืองใหญ่ และปัญหาการแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่นเอง

3) การศึกษาข้ามชาติ การศึกษาของอาจารย์พัฒนามุ่งเน้นไปที่การย้ายถิ่นของแรงงานอีสานไปยังสิงคโปร์ โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แรงงานไทยที่ทำงานในสิงคโปร์ โดยได้นำเสนอประสบการณ์ของแรงงานเหล่านี้ ทั้งด้านความสำเร็จและความท้าทายที่พวกเขาต้องเผชิญ เช่น ความยากลำบากในการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ การเผชิญหน้ากับสถานะเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างจากบ้านเกิด และ

ความรู้สึกโดดเดี่ยวในต่างแดน ตัวอย่างเช่น แรงงานที่ทำงานในภาคบริการหรือการก่อสร้าง อาจเจอกับสภาพการทำงานที่ยากลำบาก และการแยกจากครอบครัวเป็นระยะเวลานาน

4) การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ การปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของคนอีสานในบริบทโลกาภิวัตน์ การย้ายถิ่นทำให้คนอีสานต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและความต้องการในการปรับตัว ซึ่งหมายถึงการสร้างตัวตนใหม่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เช่น ภาษา การแต่งกาย และวิถีชีวิตสมัยใหม่ รวมถึงการสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือคนอีสานในต่างประเทศที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ภาษาและอาหาร แต่ก็สามารถผสมผสานกับวัฒนธรรมที่พวกเขาไปอยู่อาศัยได้

6. อนิจลักษณ์ของชุมชนอีสานใหม่

เนื้อหาบทนี้ของหนังสือนำเสนอภาพของชุมชนอีสานที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของโลกาภิวัตน์และการพัฒนาในหลายด้าน ชาวอีสานไม่เพียงแต่รับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ยังปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างต่อเนื่องแนวคิดหลักอนิจลักษณ์ อาจารย์พัฒนาอธิบายว่า อนิจลักษณ์ ของชุมชนอีสานหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้งเป็นสถานะของความไม่คงที่ การเคลื่อนไหวตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ โดยตลอดเวลา ชุมชนอีสานมีแรงปรารถนาและความใฝ่ฝันที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวไปข้างหน้า ดังนั้น อีสานใหม่ จึงสะท้อนถึงกระบวนการของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีที่สิ้นสุด ประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกรอบเวลาหรือสถานที่เฉพาะ 2) แรงปรารถนา ความรู้สึก และความหมายใหม่ ที่คนอีสานมีต่อประสบการณ์ชีวิตใหม่ โดยเฉพาะ

คนรุ่นใหม่ และ 3) สภาพแวดล้อมใหม่ของอีสาน ที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้การพัฒนาของอีสานเป็นกระบวนการที่ก้าวหน้าไปสู่อนาคต

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีสานหลังสงครามเย็นจนถึงปัจจุบัน อาจารย์พัฒนาได้สรุปเป็น 11 ประเด็นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ คือ

- 1) ความหมายใหม่ของพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์อีสานยุคหลังสงครามเย็น อีสานเปลี่ยนจากพื้นที่ที่เคยถูกมองว่าแร้นแค้นมาเป็นด้านหน้าของการพัฒนาในภูมิภาคอินโดจีน มีการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น และคนอีสานมีสำนึกความเป็นพลเมืองและความจงรักภักดีที่เข้มแข็ง โดยได้รับอิทธิพลจากระบบการศึกษาและการพัฒนาของประเทศไทย
- 2) การขยายตัวของสาธารณูปโภคครั้งใหญ่หลังสงครามเย็น ชุมชนอีสานมีการเข้าถึงบริการต่าง ๆ จากภาครัฐได้ง่ายขึ้น เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า ทำให้คุณภาพชีวิตของคนอีสานดีขึ้น และเชื่อมโยงกับรัฐไทยส่วนกลางได้มากขึ้น
- 3) โครงสร้างประชากรใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ ประชากรในเขตเมืองเพิ่มขึ้น และอายุขัยของประชากรยาวนานขึ้น เนื่องจากการพัฒนาด้านสาธารณสุข ประชากรพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย
- 4) การขยายตัวของเมืองและบทบาทใหม่ของเมืองชายแดน เมืองชายแดนกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยมีบทบาทเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและส่งเสริมเศรษฐกิจในภูมิภาค
- 5) การขยายตัวของระบบการศึกษา บริการสุขภาพ บริการสินเชื่อและบริการอื่น ๆ จากภาครัฐนำไปสู่การพลิกเปลี่ยนโฉมหน้าหมู่บ้านภาคอีสาน การศึกษาและการบริการทางสังคม เช่น สาธารณสุข สินเชื่อ และบริการจากภาครัฐมีการเข้าถึงที่ดีขึ้น ทำให้โฉมหน้าของหมู่บ้านอีสานเปลี่ยนไป
- 6) พัฒนาการของเกษตรกรรมรูปแบบใหม่ การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรเพิ่มขึ้น ทำให้แรงงานคนอีสานส่วนใหญ่เปลี่ยนไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมแทน
- 7) การย้ายถิ่นแรงงาน แม้การย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานในอีสาน แต่การย้ายถิ่นนี้ยังคงมีอยู่และแพร่ขยายไปถึงต่างประเทศ แรงงานอีสานจำนวนมากย้ายถิ่นไปทำงานทั้งในประเทศ

และต่างประเทศ 8) การแต่งงานข้ามชาติข้ามวัฒนธรรม การแต่งงานกับชาวต่างชาติ
ในอีสานกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับ
ครอบครัวคนอีสาน และเชื่อมโยงหมู่บ้านอีสานกับโลกภายนอก 9) ผลกระทบจาก
การขยายตัวของสื่อมวลชนทางเลือก สื่อวิทยุชุมชน และระบบออนไลน์เป็นปัจจัย
สำคัญที่ทำให้ชาวอีสานเชื่อมโยงกับโลกภายนอก และมีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้
ทางการเมืองและสังคม 10) พลังของการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมสมัยนิยม
การปรากฏตัวของคนอีสานในสื่อมวลชน เช่น ดาราละคร นักร้อง และนักข่าว ทำให้
ชาวอีสานเป็นที่รู้จักและมีบทบาทสำคัญในวงการบันเทิงและวัฒนธรรมสมัยนิยม
11) อัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ของคนอีสาน การเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจและ
การเมือง ทำให้คนอีสานสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ตอบโต้กับการดูแคลนหรือการตีตรา
ทางสังคมในอดีต พวกเขามีความมั่นใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเองมากขึ้น

7. บทสรุป

บทสรุปในหนังสือกล่าวถึงวิถีอีสานใหม่และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง
โดยแนวคิดหลักที่อาจารย์พัฒนาย้าในบทสรุปคือ “ชุมชนอนิจลักษณ์” ซึ่งหมายถึง
การที่ชุมชนอีสานไม่ได้หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเปรียบเทียบกับ
เรือนกายของมนุษย์ที่ต้องปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง วิถีอีสานใหม่มี
ลักษณะเป็นพลวัต เกิดขึ้นจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะการพัฒนา
เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เข้มข้นในช่วงหลังสงครามเย็น โดยสามารถสรุปได้ดังนี้
ประการแรก: วิถีชุมชนอีสานใหม่คือชุมชนอนิจลักษณ์

ประการแรก ได้แก่ วิถีชุมชนอีสานใหม่คือชุมชนอนิจลักษณ์ อาจารย์พัฒนา
อธิบายว่าชีวิตของชุมชนอีสานเปรียบเหมือนเรือนกายของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับ
การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ลักษณะการเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงการเคลื่อนไหว
ที่ไม่หยุดนิ่งของชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม
โดยแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนามาจากทฤษฎีที่อาจารย์พัฒนาย้ากล่าวถึงในบทที่ 3

โดยเฉพาะเรื่องแรงขับเคลื่อนจากจิตไร้สำนึกและแรงปรารถนาของมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างเช่น การที่คนรุ่นใหม่ในภาคอีสานมีความใฝ่ฝันและความทะเยอทะยานที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ทำให้พวกเขาหาวิธีการทำงานทั้งในและนอกภาคอีสาน รวมถึงการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ประการที่สอง: ผลกระทบจากสงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็น

สงครามเย็นและการเปลี่ยนแปลงหลังจากนั้นมีบทบาทสำคัญในการสร้างปรากฏการณ์ใหม่ในภาคอีสาน หลังจากสงครามเย็น อีสานเริ่มก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น การขยายตัวของสาธารณูปโภคและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น จนทำให้ภาคอีสานเปลี่ยนภาพลักษณ์จากดินแดนทุรกันดารเป็นดินแดนที่มีบทบาทสำคัญในระดับภูมิภาค ยกตัวอย่างเช่น การสร้างถนนและโครงสร้างพื้นฐานที่เชื่อมโยงชุมชนอีสานกับประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดการค้าและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์

ประการที่สาม: หมู่บ้านอีสานใหม่พัฒนามาจากรากฐานประวัติศาสตร์

หมู่บ้านอีสานใหม่ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่มีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านอีสานเก่า ชาวบ้านอีสานดั้งเดิมมีความสามารถในการปรับตัวต่อความยากลำบากและเงื่อนไขทางธรรมชาติ ซึ่งถึงแม้ว่าอีสานในอดีตจะเผชิญกับความลำบาก เช่น ความแร้นแค้นของทรัพยากรธรรมชาติ แต่ชุมชนอีสานก็มีทัศนคติเชิงบวกในการรับมือกับความท้าทายเหล่านั้น พวกเขาเปิดรับการพัฒนาและความทันสมัยอย่างเต็มใจ ตัวอย่างเช่น การที่ชาวอีสานเปิดรับการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรใหม่ ๆ เช่น การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในการปลูกข้าว ทำให้สามารถผลิตพืชผลได้มากขึ้น และลดการใช้แรงงานคนในการทำเกษตรกรรม

ประการที่สี่: หัวใจของวิถีอีสานใหม่คือการพัฒนาจากแรงผลักดันภายใน

การพัฒนาของอีสานใหม่ไม่ได้เกิดจากนโยบายของรัฐหรือแผนการพัฒนาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากความเพียรพยายามและแรงขับภายในของคนอีสานเอง การที่คนอีสานมีความสามารถในการปรับตัวและต่อสู้กับสภาพแวดล้อมทำให้พวกเขาสามารถพัฒนาตนเองและชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น คนอีสานหลายคนเลือกที่จะย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองใหญ่ หรือแม้แต่ในต่างประเทศ เพื่อนำรายได้กลับมาพัฒนาครอบครัวและชุมชนของตนเอง การย้ายถิ่นแรงงานนี้ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับเศรษฐกิจของครอบครัว แต่ยังมีผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงที่ทำงานในต่างประเทศและการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม

ประการสุดท้าย: การพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจไม่จำกัดแค่ในรูปธรรม

การเปลี่ยนแปลงในวิถีอีสานใหม่ไม่ได้จำกัดเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคมที่เป็นรูปธรรม แต่ยังเกี่ยวข้องกับวิถีคิดและแรงบันดาลใจภายในของคนอีสานอีกด้วย ชาวอีสานมีความคิดและแรงปรารถนาที่จะพัฒนาตนเอง และความสามารถนี้สะท้อนให้เห็นผ่านการเปลี่ยนแปลงทางจิตนาการและความมั่นใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมสมัยนิยมที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกของชาวอีสานในสื่อมวลชน เช่น นักร้อง นักแสดง หรือดาราดลก ที่นำเสนอภาพลักษณ์ของคนอีสานในรูปแบบที่เป็นบวกและสมัยใหม่ ทำให้คนอีสานมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น

สรุป

ข้อสรุปของหนังสือเล่มนี้เน้นย้ำถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้งของชุมชนอีสาน ซึ่งเกิดจากแรงขับภายในของคนอีสานและผลกระทบจากสงครามเย็น รวมถึงการพัฒนาที่มีรากฐานจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้ วิถีอีสานใหม่ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เช่น โครงสร้างพื้นฐานและ

การพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ยังคงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณ ความปรารถนา และอัตลักษณ์ของคนอีสาน ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการปรับตัวและพลังขับเคลื่อนภายในที่ทำให้อีสานกลายเป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพในยุคปัจจุบัน

เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาสำคัญของนักวิชาการท่านอื่นจะเห็นว่าหนังสือเล่มนี้สอดคล้องกับแนวโน้มร่วมสมัยหลายประการ เช่น ในงานของ Andrew Walker (2012) ที่ชี้ให้เห็นว่าชาวอีสานเป็น “พลเมืองการเมือง” ที่มีความสามารถในการต่อรองกับรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “ชุมชนอนิจลักษณะ” ที่มองว่าชาวอีสานมีแรงขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างต่อเนื่อง ในงานของ Jonathan Rigg (2014) ที่เสนอว่าชนบทไทยเต็มไปด้วยความคล่องตัวและการเชื่อมโยงกับโลกภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของหนังสือเล่มนี้ที่มองอีสานในฐานะชุมชนที่เชื่อมโยงกับการย้ายถิ่น การบริโภค และโลกาภิวัตน์ ในทำนองเดียวกัน งานเรื่อง “Love, Money and Obligation” ของ Patcharin Lapanun (2019) ที่ได้ศึกษาเรื่องการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของหญิงอีสาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนการสร้างเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน และ งานเรื่อง “Owners of the Map” ของ Claudio Sopranzetti (2017) ที่ศึกษาคนขับวินมอเตอร์ไซด์ในกรุงเทพฯ ก็พบว่าหลายคนมีพื้นเพจากอีสาน และเป็นตัวอย่างของแรงงานชายขอบที่กลายเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองในเมืองใหญ่ การเปรียบเทียบเหล่านี้ช่วยเสริมให้เห็นว่า หนังสือ “สุวิณีอีสานใหม่” ไม่ได้โดดเดี่ยวในทางวิชาการ แต่มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับแนวคิดของงานระดับนานาชาติ

โดยสรุป หนังสือ “สุวิณีอีสานใหม่” มิได้เป็นเพียงงานเขียนเชิงวิชาการที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีสานเท่านั้น แต่ยังเป็นหมุดหมายทางความคิดที่เชื่อเชิญให้ผู้อ่านหันมามองภูมิภาคนี้ด้วยสายตาใหม่ ผ่านเลนส์ของความหวัง ความปรารถนา และพลังสร้างสรรค์ของผู้คน เป็นงานที่ทำให้เห็นว่าอีสานไม่ใช่เพียงภูมิภาคที่ถูกกระทำ หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีชีวิต มีการเคลื่อนไหว และสามารถสร้าง

การเปลี่ยนแปลงของตนเองได้ จึงควรนับว่าเป็นผลงานสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนองค์ความรู้ด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และการศึกษาภูมิภาคในประเทศไทยร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- พัฒนา กิติอาษา. (2557). **วิถีอีสานใหม่ (Isan Becoming: Agrarian Change and the Sense of Mobile Community in Northeastern Thailand)**. วิทยาษา.
- Lapanun, P. (2019). **Love, money and obligation: Transnational marriage in a northeastern Thai village**. National University of Singapore Press.
- Rigg, J. (2014). **More than the soil: Rural change in Southeast Asia**. NIAS Press.
- Sopranzetti, C. (2017). **Owners of the map: Motorcycle taxi drivers, mobility, and politics in Bangkok**. University of California Press.
- Walker, A. (2012). **Thailand's political peasants: Power in the modern rural economy**. University of Wisconsin Press.